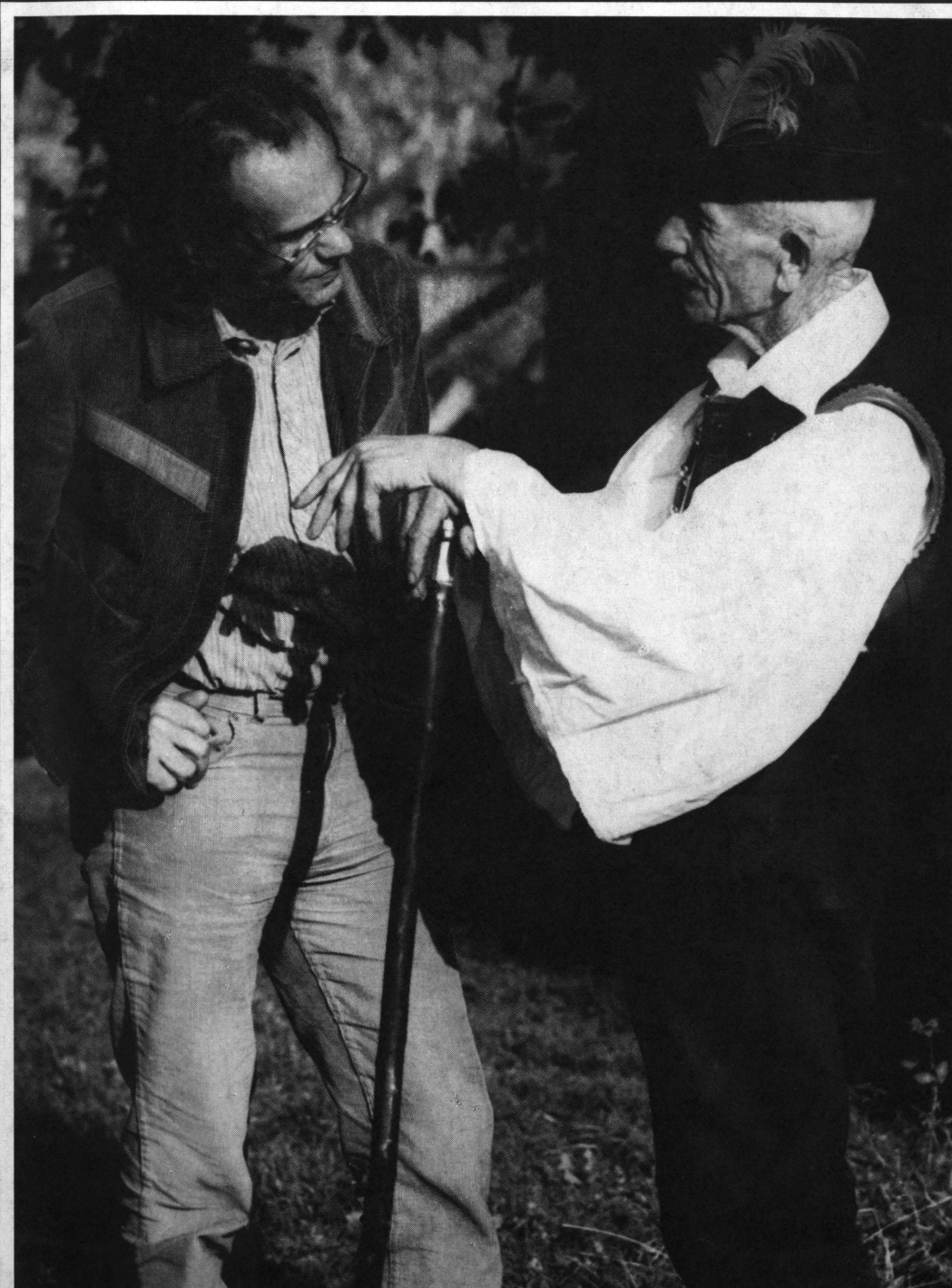

TÁNCMŰVÉSZET 1984/2

Jubiláló „Bartókosok” a Táncfórumon

A jubileumi előadások óhatatlanul Janus-arcúak, hiszen az évforduló egy pillanatra megszakítja egy-egy társulat életének folyamát: visszatekintésre kényszerít, s egyben arra, hogy a jövő útját, feladatait is számba vegyük. Így volt ez a negyedszázados fennállását ünneplő VDSZ Bartók Béla táncegyüttesnél is, különösen most, hogy az együttes tagsága az utóbbi három-négy év alatt teljesen kicserélődött. A „Bartók” esetében azonban nemcsak a szokásos generációváltásról van szó, amely ciklikusan minden amatőr együttest sújt, hanem arról, hogy Timár Sándor távozásával új művészeti vezető is került az együttes élére.

Varga Zoltán a Bartók együttesben nőtt fel táncosként, majd koreográfusként is. Így kézenfekvő, hogy a jellegzetes, az utóbbi évtizedben kiformalódott „Bartókos” stílus és magatartásmód továbbvitelét tekinti elsődleges együttesvezetői feladatának – annak ellenére, hogy alkotóként már indulása óta egyéni, mesteri elköteleződés útján jár. Mégis, a két estére osztott ünnepi műsorból úgy tűnt, hogy Varga Zoltán és jelenlegi fiatal – de már egységes előadói karrá forrt – csapata a Timár Sándor által kialakított színpadi szemléletmód, formálás és stílus változatlan továbbéltesére vállalkozik. A két ünnepi műsor (okt. 28. és okt. 31., ill. nov. 1.) szerkesztése is ezt bizonyította, elsősorban azzal, hogy a Táncszókat tette meg átvezetőnek a „múlt” és a „jelen-jövő” közé.

Az első program (Visszatekintés) egyértelműen a múltat reprezentálta, igaz, az eltelt 25 évnek csak egy szeletét, hiszen Varga Zoltán a Kezdődik a zok felújításán kívül csak az 1972-től kezdődő periódusból válogatott. De nem csupán a bemutatott kompozíciók idézték fel az elmúlt éveket, hanem az ünnepi alkalomra összeállt régi csapat is. Köztük olyan táncosokat is láthattunk, akiket az elmúlt évtizedben már alig, de olyanokat is, akik ma hivatásos előadóként ismertek,

vagy éppen a néptánc más területein viszik tovább az együttestől és a néptáncművészettől kapott indítást.

A második program – melynek hangulatát óhatatlanul beárnyékolta Martin György tragikus hirtelensége, alig felfogható halála – a márt, a fiatalabb előadókat és alkotókat mutatta be: a jelenlegi, egyöntetűen jól táncoló, de egyéniségeket még nélkülöző együttest, és a társulat mai és holnapi arculatát meghatározó koreográfusokat: Varga Zoltánt, Zsuráfszky Zoltánt és Farkas Zoltánt.

Cseppet sem irigylem ezt a fiatal alkotógenerációt. Az előttük járok – koreográfusok, de néprajztudósok is, mint éppen Martin György – munkásságukkal felforgattak egy korábbi, a folklór és a színpad összefüggésére vonatkozó szemléletmódot, s erőteljes, kimagasló művekkel hitelesítették igazukat. Mégsem hiszem, hogy a mai generáció egyszerűen csak követheti elődeit, mert óhatatlanul másképp „zeng a lélek” ma, mint akár csak egy évtizede.

Fuchs Lívia

HÍREK HÍREK HÍREK HÍREK

A BUDAPESTI TAVASZI FESZTIVÁL március folyamán ismét jeles programokat tartogat a táncművészet kedvelőinek. A nyitányt az Operaház balettje adja 19-én (és 21-én) az Erkel Színházban rendezendő gálaesttel, s szinte párhuzamosan – 20-21-én – lép fel a Pécsi Balett a Vigaszínházban, bemutató műsorral. Március 16-tól 25-ig a Pesti Színház ad otthont egy nemzetközi pantomimtalálkozóknak, a Győri Balett hívei pedig 22, 23 és 24-én találkozhatnak a társulattal, mégpedig a Budapest Sportcsarnokban. Ugyancsak a Sportcsarnok ad otthont 25-én a III. Magyarországi Táncbáztalálkozóknak. A néptáncos érdeklődőket a Budai Vigadó várja márc. 17-24. között a különböző meghívott együttesek műsoraival, akik pedig a hagyományörző népi együttesek iránt érdeklődnek, március 16-18 között, továbbá 23-24-én is megtekinthetik a csoportokat a Pataky István Művelődési Központban.

BÚCSÚ MARTIN GYÖRGYTŐL

Ismét elvesztettünk valakit, akire szükség volt, akire még sokáig szükségünk lett volna, s aki betöltetlen űrt hagy maga után. Akinél még az a vigasztalásunk sincs, hogy egy hosszú élet után, sikerekkel és elismeréssel övezve, az élet elérhető teljességét megélve távozik körünkől. Váratlan és megdöbbentő távozása alig valamivel túl „az élet útjának felén” fosztotta meg őt és bennünket terveinek megvalósításától, megkezdett munkáinak befejezésétől, a tőle méltán várt beteljesedéstől.

Hogy mitől fosztott meg, az azon látszik világosan, amit már eddig megvalósított. Ami egy tudós élet teljesítményének nemcsak hogy elég, hanem akkora, hogy csak kiemelkedő kivételeknek életművében valósul meg. Egy tudománysszakot teremtett meg: a magyar táncutatást. Igaz, nem egyedül: volt néhány társa, akikkel együtt indult, s akik osztoztak vele a megoldandó feladatok kidolgozásában. Igaz, előtte is járt valaki, amint Bartók és Kodály előtt is járt Vikár Béla; őelőtte is volt Molnár István, akitől a néptánc kutatására ösztönzést kapott, s akinek iskolájában a néptánc mozgáskultúráját aktív táncosként elsajátította. De senki sem volt olyan megszállottja a kutatásnak, mint ő, és senkinek a munkája nyomán nem bontakozott ki az eredményeknek olyan gazdagsága, mint az ő keze nyomán.

Mindenekelőtt összegyűlt az egész magyar nyelvterület táncincse. Ma már nincs olyan népcsoportja a magyarságnak, ahonnan ne rendelkezneknék gazdag gyűjteményekkel az élő táncanyagokból. Sőt alig van olyan községe az országnak, amelyben még van valami nyoma az egykori táncéletnek, ahol ne járt volna táncutató. Majdnem azt mondtam, s joggal mondhattam volna: ahol nem járt Martin György. Mert szinte hihetetlen még a magyar népezenekutatás fanatikusainak példája után is, mennyi időt és

energiát áldozott Martin annak, hogy amit még megtalálhatunk a magyarság egykori gazdag táncanyagáiból, azt megmentse a tudomány és a közművelődés számára. A Dél-Dunántúltól Szatmárig, a Sárköztől és a Dráván túli, szerémségi magyar szörványoktól a Zobor-vidék eldugott falvaiig, a palócoktól Kalocsáig és a déli Tisza-vidékig mindenütt járt, és mindenütt felkutatta a tánc emlékeit még akkor is, ha azok már nem is éltek a fiatalság mindennapi életében, csak egy-két öreg tudta felidézni az egykori múltat; vagy ha ki kellett mennie a falu szélére, a legelesettebb, általa annyira szeretett cigányokhoz, hogy a magyarság 16. századi fegyvertáncainak máig élő emlékeit vehesse mozgóképre és hangszalagra. De talán mindennél nagyobb áldozatot jelentett erdélyi, moldvai gyűjtése, ahol a hatóságok jóindulatát sem tudhatta maga mögött. Ha Martin és néhány társa, az első táncutató nemzedék semmi mást nem végzett volna el, mint ezt a gyűjtőmunkát, ha csak azt köszönhetnének neki, hogy a következő generációnak átadja feldolgozásra a megmentett hagyományt, akkor is óriási volna a teljesítmény.

A régi gyűjtőutakon a felvétel végén a kutatók „jutalomtáncot” jártak. Martin György cigány párostáncot jár a szabolcsi Gergetlyugorján (Éri Istvánné felv., 1957.)

Martin György egy nyírségi gyűjtés közben (Németh István felv., 1983.)

kor is óriási volna a teljesítmény.

De az ennél sokkal nagyobb. Hiszen még a gyűjtésben is következett további lépés, ahogy a népzeneben látták maguk előtt a példát: el kellett menni a szomszéd népekhez is. Ebben a munkában már szinte egyedül volt, de a bartóki fanatizmus őt is segítette abban, hogy a mezőségi és más erdélyi románoktól a szlovákokig és a Tátra északi, eldugott völgyeiben élő gorálokig járja a falvakat, és tanulmányozza táncaikat. Sőt a Kárpátokon túli morvákhöz, bolgárokhöz is eljutott; ha nem volt lehetsé-

ge gyűjtőútra, akkor tánc- és dalfesztiválokon és más ünnepi alkalmakon szerzett alkalmat magának, hogy működtesse a mindig kéznél lévő felvőgépet, vagy ami annál is fontosabb, szakavatott tudós megfigyelőkészségét. És ő is tudott, mint Bartók, baráti kapcsolatokat teremteni a szomszéd országok kutatóival, hogy megismerhesse azok gyűjteményeit is, s a hatalmas anyagismeret nyomán megszületett a Kárpát-medence, illetve Kelet-Európa összehasonlító táncfolklórja.

De nem állt meg Kelet-Európában sem. Tánckutatóink az első lépések megtételekor már tisztában voltak vele, hogy *történeti és európai összehasonlítás nélkül nem érhetnek el igazi eredményt*. A magyar tánc történeti forrásanyagot, adatokat, képeket, leírásokat már a kutatás kezdetén összegyűjtötték. S össze-szedték mindazt, amit az európai táncról írtak akár leíró folklórmunkákban, akár forrásközlésekben, vagy ami régmúlt korok följegyzéseiben maradt fenn, vagy új, összefoglaló áttekintésekben volt elérhető. Így tudott Martin a leánykörtáncról szóló munkájában olyan európai áttekintést vé-

Egy dél-alföldi gyűjtőtű szünetében Gyegeden, 1981-ben: Martin György, Pálfi Csaba és Nagy Albert

gezni a Far-őr szigetek élő tánc hagyományaitól francia, német, angol, olasz történeti adatokon keresztül balkáni kó-lók gyakorlatáig, amiből megállapíthatta, hogy lányaink körtánca, különösen a sárköziek karikázója, lépője a középkori, közös európai, énekekre járt körtánc maradványa.

És mikor lehetősége nyíltott távolabbi tájakra is eljutni, Etiópia népeinek táncait tanulmányozni, az ugyanúgy kitágította ismeretei körét és segítette a magyar anyagot általános emberi keretekben megítélni, mint ahogy Bartókot is segítette az arabok közt végzett gyűjtőmunka.

Legkedvesebb témája talán mégis egy európai előzmény nélkül álló, kelet-európai utóéletében annál inkább folytatódó magyar tánc típus volt: a *szóló férfitánc, a kalotaszegi, mezőszéki legényes, a küküllővidéki pontozó*. Múltán vonzotta benne a variálásnak állandóan burjánzó gazdagsága – egyetlen, kitűnő kalotaszegi táncosának használatában több száz motívumot tudott ki-elemezni –, ahol az alkotásnak ez a hallatlan fantázia-gazdagsága ugyanakkor a formai fegyverem vaskeretébe van zárva, ahogy a táncosoknak ki kell tenniük a dallamversszak felénél és végén a kötelező zárlatokat, a „pontokat”. Erről szóló munkája már csak az utolsó tollvonásokat várta, hogy megjelenjen és gazdagítsa táncművészetünket – most már talán örökre hiába.

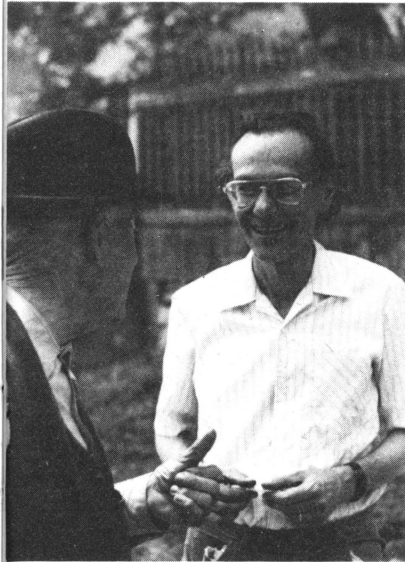
Ebből a gazdag életműből arra is jutott, hogy a rokon tudománynak, az indulásnál példaképpül szolgáló népzene-kutatásnak is visszaadjon legalább annyit, amennyit tőle kapott. 16–17. századi zenei forrásaink proporciós gyakorlatának, az egymást követő páros és páratlan ütemű formának, vagyis a reneszánsz és barokk táncgyakorlat e köz-európai ritmus-sajátságának meglétét ismét a cigányok botlólábán találta meg, és mutatta ki ennek nyomán népzeneinkben észre nem vett jelenségekben. Ritmus-variánsaink értelmezéséhez ezzel egyszerű kalauzt adott kezünkbe. S erdélyi, gyimesi gyűjtéseink nagy jelentőségű fölfedezései közt sem utolsó a bolgár-ritmus jel-

legű aszimmetrikus ritmusok fölfedezése a hangszeres tánczenében és kíséret-ritmusokban. Amiről egyszersmind ki tudta mutatni balkáni, főleg román anyag ismerete alapján, hogy más, mint amazoké, tehát közmagyar hagyomány maradványa. S ha még hozzá-vesszük minden gyűjtőútján következetesen megvalósított népdal-gyűjtését, valamint azt a rengeteg tánczenei lejegyzését, amiben különösen jelentős a vájt fület igénylő 9/16, 11/16-os kíséret ritmusok megörökítései, akkor látjuk Martint a táncfolkloristán túli, népzene-kutatói jelentőségében.

Minden nagy művész egy nagy mesterember is. Bizvást elmondhatjuk ugyanezt a nagy tudósokról is. Érdeklődése tárgyának, anyagának szeretete nélkül nem lehet senki tudós, s ez azt jelenti, hogy az anyag technikái problémáinak, kezelésének, rendbentartásának elemi feladatait is vállalja. Martint ez az anyagához fűző kapcsolat szinte rabszolgává tette. Rendezni, óvni, használhatóvá tenni – egész életén át főfeladatának tartotta. Az élet őt sosem kényeztette el, de amit ezért a szívéhez nőtt anyagért vállalt, az már az önfeláldozásnak is valami szélső határa. Egykori munkahelyét új szellemben átszervezték, s ekkor neki csak fél állást engedélyeztek. Ami természetesen a nyomorúságot jelentette. Akkor lehetőség nyílt volna, hogy a Néprajzi Múzeumhoz átkerüljön teljes fizetéssel. De ott kellett volna hagyni gondozás nélkül a féltett kincset, a magyar néptánc anyagát. Martin nem fogadta el a rendes megélhetést, és maradt anyaga mellett. Mindaddig, amíg az az átszervezés olyan formát nem öltött, hogy Martinnak fél óra alatt kellett elhagynia az épületet, és a kapuban megmotoszták.

Milyen jellemző: sohasem beszélt erről. Halála előtt néhány nappal, amikor több órás beszélgetésben megáradt benne az emlék és a mondani-való, akkor hallottam tőle elszórnyedve ezt a történetet.

Ekkor Kodály vette magához, és nyújtott neki biztos kereteket a nyugodt munkához. Nem jól mondtam. A megfeszített munkához. Sokáig teljesen

A derűs Martin György 1983-ból, egy erdélyi gyűjtőúton (Zsuráfszky Zoltán felv.)

egyedül gondozta a néptánc film-, leírás-, adat- és fénykép-archívumát. Később is egyedül a táncleírásban kapott segítséget, az egyre hatalmasabb anyag nyomasztó napszámos-munkáit is neki kellett végeznie tudományos munkái nem kis kárára. Pedig nem csak a tudomány számára végzett napszámos munkát. A tánc-kutatók egy nemzedékének munkája nyomán nemcsak új tudomány született: egy mozgalom is kiterjedélyesedett. Egy mozgalom, amely egyre több eredeti anyagot kívánt. És kapott. Martinnak még a rendszeres kölcsönzés-tájékoztató napszámos-munkáját is vállalnia kellett. És születtek kompozíciók, sikerek, megjelentek tánczenei hanglemezek – mindehhez Martin szolgáltatva az anyagot. Gyűjtötte, tanácsolta, kézbe adta – de neki magának még egy tánczenei lemeze sem jelent meg. Más vonatkozásban is ugyanilyen volt a sorsa. Összefoglaló munkája, a Magyar Tánc típusok és Táncdialektusok, amelyben szűk keretek közt ugyan, de összefoglalhatta a magyar tánc kutatás eredményeit, gépelt-sokszorosított formában látott napvilágot. Egyetlen

olyan önálló munkája, amely méltó köntösben került a közönség kezébe, a leánykörtáncokról szóló, 12 évig hevert kéziratban, amíg végre megérte a nyomdai megvalósítást.

De most mintha valami elkezdődött volna. Munkahelyén is magasabb feladatra, magasabb beosztásra akarták megnyerni. Tudományos minősítésében is a magasabb fokozatot, a rég megérdemelt doktorit az illetékes tudományos testület egyhangúlag szinte rá akarta kényszeríteni, új mű nélkül is, az eddigi teljesítmény elismerése formájában.

És ekkor fogytak el erejének tartalékai. Ekkor mondta fel a szolgálatot a test, amit ő oly pazarlóan használt ki szelleme szolgálatára. Pedig azt hittük, munkabírása, munkaereje emberfölötti. S most látjuk, hogy az az erő nagyon is emberi volt, csak igénybevétele volt emberfeletti. És mintha szerénysége, ami még tudásánál is nagyobb volt, nem bírta volna el, hogy élete úgy záruljon, ahogy egészében lefolyt: szerény visszavonultságban és megfeszített munkában.

Ne ezzel a sötét képpel búcsúzzunk el Tőled. Végre is egy csodálatosan eredmé-

nyes, gazdag élet volt a Tiéd, még így, félbeszakadtan is. És aki igazi tudós, mint amilyen Te voltál, annak az eredmények, a felrajzolódó távlatok, a megoldódó problémák jelentik a boldogságot. Márpedig Neked akkor igen nagy boldogságban volt részed. *Tánc hagyományaink középkori maradványai, reneszánsz elemei, a verbunk és csárdás egymást fölváltó divata, az erdélyi legényes kivirágzása, minden táncunk kelet-európai és nyugati kapcsolatai tisztán állanak előttünk*. A tánc kutatás felnőtt a népzene kutatás mellé, legfőbb kérdései, akárcsak a népzeneé is, megkapták a megnyugtató választ. Mit számít emellett, hogy fáradtál, hogy pazaroltad erődet, hogy elfogytál a munkában?

Nekünk, két tudományszak és két művészi mozgalom híveinek és munkásainak úgy maradsz meg emlékezetünkben, mint egyike a legnagyobbaknak, akit szeretünk, mert sokat kaptunk tőle. S ezért, kedves Tinka, amit életedben nem ismertél, azt találd meg most már végre sírod mélyén: nyugodjál békében.

Vargyas Lajos

(Elhangzott 1983. nov. 15-én, Martin György farkasréti ravatalánál. – Szerk.)

Vargyas Lajos Martin György koporsója előtt (Magyarossy felv.)

